

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Vårt kulturarv - Sverigedemokraterna, främlingsfientlighet och bevarandearbete

Gill, Alexander

Fornvännen 2012(107):2, s. [112]-115

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/2012_112

Ingår i: samla.raa.se

Debatt

Vårt kulturarv – Sverigedemokraterna, främlingsfientlighet och bevarandearbete

Hösten 2010 gjorde Sverigedemokraterna entré i Riksdagen med hjälp av en politik som värnar om det »svenska kulturarvet». Representanter för kulturarvsområdet tog omedelbart avstånd från partiet och menade att dess intresse för bevarandefrågor bottnade i okunnighet om vad kulturarvssektorns arbete går ut på. Avståndstagandet låg helt inom ramarna för kulturarvspolitiken som drivits de senaste 15 åren. Kulturarvssektorn framställer sig själv som en god kraft i samhället. Den tar avstånd från rasism och säger att grupper som SD är ett bekymmer eftersom de missbrukar kulturarvet. Denna problembeskrivning ska dock inte accepteras okritiskt. Idén om ett svenskt kulturarv skänker legitimitet åt det kulturella särartstänkande som är främlingsfientlighetens livsnerv. På detta sätt står kulturarvspolitiken inte utanför främlingshatet utan bör betraktas som en del av problembilden.

Ett slag för den svenska kulturen

Inför riksdagsvalet 2010 presenterade Sverigedemokraterna sin målsättning med kulturpolitiken i manifestet *99 förslag för ett bättre Sverige*. De vill se ett Sverige präglad av en gemensam svensk kultur eftersom en sådan anses skapa sammanhållning och solidaritet mellan medborgarna (Sverigedemokraterna 2010). I partiets förslag till kulturbudget som lades fram efter valet gavs mer detaljerad information om vad de kulturpolitiska målsättningarna innebär i praktiken och vilka kulturområden man vill prioritera.

»Som ett led i vår långsiktiga strävan efter att stärka kärnan i den svenska kulturen och återupprätta en gemensam nationell identitet föreslår vi en kraftig utökning av stödet till bevarandet av kulturarvet och levandegörandet av den traditionella, folkliga, svenska kulturen.»

(Skalin & Söder 2010)

Kulturmiljövård, kyrkoantikvariskt arbete, Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museer och Nordiska museet är några av de områden, myndigheter och museer man framhåller som viktiga för att skapa en sammanhållen svensk kultur. Man vill öka anslagen till detta arbete på bekostnad av mångkulturell verksamhet. Statens museer för världskultur och länskonsulenterna i mångkultur skall nedprioriteras för att på sikt avvecklas helt.

Sverigedemokraternas avsikt med kulturpolitiken är glasklar. De vill se en tydlig gräns mellan en kulturellt definierad svensk befolkningsgrupp och andra grupper så att de senare kan pekats ut som avvikande och inte hemmahörande i Sverige. Historien manifesterad som kulturarv är ett viktigt redskap för att driva denna åtskillnadspolitik.

Ett försvarat kulturarv

De representanter för kulturarvsområdet som ifrågasatte Sverigedemokraternas förklarade att sektorn inte står för de värderingar som extremhögern tillskriver den. I *Aftonbladet* kritiserade hembygdsrörelsens ledare SD:s bild av svensk kultur och menade att de politiserar rörelsens arbete (Nordwall & Svanström 2010). Svenska arkeologiska samfundets ordförande Björn Magnusson Staaf skrev på *Dagens Nyheter*s debattsida att partiet gör ett intellektuellt felslut när man tror att kulturarvssektorns arbete befämjar främlingsfientlighet. Han varnade för deras avsikter och påpekade att kulturarvsfrågan är strategisk: den som kontrollerar kulturarvet tillskansar sig en central resurs som låter sig användas för att definiera vilka »vi» är. Kulturarvet är ett maktmedel som inte får kidnappas och hamna i fel händer (Magnusson Staaf 2010).

Kulturarvet framställs alltså som en tillgång som antingen kan brukas eller missbrukas. Det kan antingen vara en positiv eller en negativ kraft. Problembeskrivningen är inte ny utan har tidi-

gare hörts från politiskt håll. Även 1995 års kulturutredning gav uttryck för uppfattningen att kulturarv kan nyttjas på rätt sätt eller fel sätt. Här står också att kunskap om det egna kulturarvet är en förutsättning för att man skall kunna tillägna sig och respektera ett främmande kulturarv. Rätt utnyttjat är kulturarv därför en grund för integration i en vidare gemenskap. Fel är när allmänna symboler tas över av illvilliga grupper för att bilda front mot de utanförstående (SOU 1995: 296f.). I propositionen *Kulturarv, kulturmiljöer och kultur-föremål* poängterade regeringen Persson 1998 att:

»Förståelsen för olika gruppers kulturarv inom och utom det egna landet är en grund för tolerans. Men kulturarvet kan också missbrukas i ett trångsynt identitetsbygge som i förlängningen kan leda till utestängning av det olikartade.»

(Persson & Ulvskog 1999)

Utgångspunkt för kulturarvspolitiken är med andra ord idén om ett mångkulturellt samhälle med flera från varandra särskilda kulturer. Tanken är att en stark kulturell identitet ger människor trygghet i mötet med samhällets andra kulturer. Kulturarvsinstitutionernas uppgift är att försvara svensk kultur. Mångkulturens institutioner ska i sin tur tjäna »de andra» så att de känner sig säkra i mötet med de etniska svenskarna. Politiken bygger på en idé om kultur som något avgränsbart och är uttryck för en essentialism som har ett skillnadstänkande inbyggt i sig. Kultur anses separera människor från varandra och definierar en gräns mellan dem. Essentialismen är särskilt tydlig i de specifika målen för kulturmiljöarbetet. Där står att denna ska arbeta för »nationell och internationell solidaritet och respekt för olika gruppers kulturarv.» (Persson & Ulvskog 1999).

När gamla föremål ges beteckningen »vårt kulturarv» bör vi minnas att ord inte är värde-neutrala. Språket vi använder sätter ramarna för hur vi tänker på världen och förstår den. Praxisen att kalla saker för »det svenska kulturarvet» handlar inte bara om att ge dem en geografisk bestämning, eftersom själva begreppet kulturarv också bidrar till att skapa en föreställning om ett ursprungligt kulturellt »vi» som arvet tillhör.

Förutsättningen för kulturarvspolitiken är

tanken att kulturella grupper existerar a priori. Politiken har därmed inte tagit hänsyn till den forskning som påpekat att nationella gemenskaper är relativt sentida konstruktioner skapade i samband med att nationerna byggdes (Anderson 1992).

Kulturarvspolitiken kommer aldrig att kunna bidra till att minska främlingsfientlighet i samhället eftersom den med sitt inbyggda skillnadstänkande är en del av problemet. För att på allvar kunna bemöta SD:s försök att använda samhällets bevarandearbete för sina egna syften är det nödvändigt att först ta avstånd från den idé om ett på förhand givet »vi» som idag är kulturarvspolitikens fundament.

Bevarandearbetets förändring: från arv till miljö och tillbaka

I Sverige finns en lång tradition av att bevara gamla saker. Detta arbete har man inte gjort för sakernas egen skull, utan alltid i relation till skiftande politiska målsättningar. Under 1600- och 1700-talen kallades runstenar och gravhögar för antikviteter och vårdades för att hävda konungamak-tens ärofyllda härkomst. Bevarandearbetet under 1800-talet och det tidiga 1900-talet hade helt andra orsaker. Nu började man kalla de gamla sakerna fornminnen (Welinder 2003, s. 29). Det minne som åsyftades var folkets och föremålen blev viktiga komponenter i nationsbygget under den tid när idén om en kollektiv svensk gemenskap etablerades.

Under 1980-talet växte kulturmiljövården fram med en ambition att bevara de miljöer som gamla monument och byggnader bildade. Den kan förstås som en motbild till den föregående erans rasläror och partikulära människosyn. Kulturmiljövården kom till i ett progressivt samhällsklimat och bottnade i ett universellt människoideal. Eftersom människan ansågs vara formad av miljö snarare än av ärvda blodsband blev det också viktigt att planera miljön. Kulturmiljövård bedrevs och bedrivs än idag med tanken att skapa bra miljöer som i sin tur ska skapa välanpassade människor.

Först under 1990-talet började man kalla gamla saker »kulturarv». Ett bortglömt ungefär sekelgammalt ord med betydelsekopplingar till idén om ett särskilt svenskt folk dammades då av (Beckman 1993, s. 64–73). Initiativet kom inte

från akademien utan från kulturpolitiken som nu ville se »kulturarvet» brukas och bevaras. Det som först endast betydde att arkiven och biblioteken skulle vara öppna, museernas samlingar tillgängliga och att kulturmiljön skulle skyddas har idag utvecklats till något helt annat. En hel kulturavsdiskurs har etablerats framför våra ögon som sorterar gamla föremål i kulturella fack genom att stämpla dem med en etnisk tillhörighet. Det som hävdas vara »vårt» arv särskiljs från det som är »deras» arv. Den mängd av betydelser ett föremål kan tillskrivas reduceras i detta ögonblick till en enda innebörd: det är vårt och tillhör oss.

Kulturavsdiskursens framväxt gör det naturligt att tänka och prata om kultur i termer av vårt och deras. Människan föds in i ett kulturellt arv och är ofrånkomligen bunden vid det, lyder budskapet. Arvet framställs numera som viktigare för människan än miljön, och en partikulär människosyn utmärker återigen bevarandearbetet.

Målen för bevarandearbetet

Det samhällsklimat som idén om ett kulturarv har slagit rot i kan beskrivas utifrån begrepp som globalisering, migration och mångkultur. Man började manifesteras det specifikt svenska arvet i ett läge när nationens förmodade enhet upplevdes som hotad. »De andras» närvaro framhövdes av ett nyinrättat världskulturmuseum med uppgift att lyfta fram deras kultur. De skiljelinjer som statens kulturinstitutioner därmed fick mandat att definiera skär idag rätt igenom samhällskroppen och markerar gränserna för ett svenskt »vi» som dominerar över en mångfald av andra. Det var inte Sverigedemokraterna som initierade denna förändring: försvaret av det förment svenska sattes igång långt innan partiet blev en maktfaktor i svensk politik.

Forskning om rasismens förändringar har visat att när idéer om rasskillnader inte längre är gångbara så har idéer om kulturskillnader i stället blivit nyckelredskap för diskriminering. Av denna anledning har mångkulturen med sitt särskiljande av olika kulturer ifrågasatts som en hållbar riktning för samhällsutvecklingen (de los Reyes & Kamali 2005). Målen för de institutioner som bevarar gamla föremål borde inte vara att särskilja svenskar från varandra. De borde snarare handla

om att riva kulturella murar så att en inkluderande snarare än en exkluderande idé om det svenska kan formuleras. Utgångspunkten bör vara en idé om kultur som någonting stätt i evig förändring som ständigt tar sig nya former. Den skadliga essentialismen i den politik som vägleder dagens bevarandearbete bör förkastas.

Människorna som tillverkade sakerna som förvaras i museerna, som skrev dokumenten i arkiven eller byggde kulturlandskapets monument drevs av sin egen tids tankar och värderingar. I stället för att begränsa förståelsen av dessa föremål till något som primärt beskrivs som mitt eller ditt arvegods måste politiken som styr bevarandearbetet bekräfta den olikhet sakerna i själva verket är ett minne av. De skapades inte av »våra förfäder» utan av människor som skiljer sig från oss idag.

Arkeologin har allt sedan den blev en självkritisk vetenskap tagit utgångspunkt i synsättet att människorna som levde förr är främmande. Genom att visa på världar fyllda av exotiska och ibland obegripliga idéer konstruerar dagens arkeologer ett förflutet som inte egentligen hör samman med någon grupp i nutiden. Eftersom »vi» inte äger företräde till denna forntid har den möjlighet att bli någonting värdefullt för »alla». Historien är i denna tappning inte en resurs i bygget av barriärer mellan människor utan något som skrivs av nyfikenhet och som syftar till att utforska och förstå det som är annorlunda.

Idén om ett kulturarv grundas i en syn på kultur som en inneboende egenskap och frammanar föreställningen om en kulturell gemenskap med djupa rötter och en gemensam värdegrund. Det är en åtskillnadspolitik som ger en felaktig uppfattning om kulturmiljövårdens människosyn, arkeologers forskning om forntiden och det kulturarbete som syftar till att etablera en inkluderande och mångfasetterad bild av vad det är att vara svensk idag.

Eftersom orden vi använder också styr hur vi tänker kan ett sätt att komma vidare från kulturavspolitikens vision om väsensskilda kulturer vara att hitta ett språk som bättre motsvarar bevarandesektorns människo- och kultursyn. Orden som används i samhällets bevarandearbete bör på ett bättre sätt spegla hur äldre tiders föremål, byggnader och miljöer är spår efter en mångfald

av främmande idéer och tankegångar. Vi måste sluta beskriva de gamla sakerna som om de vore en essentiell folkgrupps egendom.

Den kritik som förts fram mot sverigedemokrater sammanblandar symptom och sjukdom. Kritiken borde riktas mot den rådande kulturpolitiken som har skapat idén om »vårt kulturarv» och därmed lagt grunden för ett kulturellt särartstänkande som förändrat bevarandearbetets utgångspunkter.

Det är hög tid att arkeologer och forskare börjar ägna kraft åt att granska kulturmiljövårdens ideologiska förvandling de senaste 15 åren. Sanningen är nog att Sverigedemokraterna inte alls missbrukar kulturarvet eller missförstår vad begreppet signalerar. De använder sig av en tankestruktur som passar deras världsbild. De vet vad »vårt kulturarv» berättar och vill därför höra mer.

Referenser

- Anderson, B., 1991. *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*. Göteborg.
- Beckman, S., 1993. Om kulturarvets väsen och värde. Anshelm, J. (red.). *Modernisering och kulturarv*. Stockholm/Steag.

Magnusson Staaf, B., 2010. Kontroll över kulturarvet SD:s medel för att nå makt. *Dagens Nyheter* 2010-10-03. Stockholm.

Nordwall, J. & Svanström, B., 2010. SD:s hembygd är inte vår hembygd. *Aftonbladet* 2010-10-02. Stockholm.

Persson, G. & Ulvskog, M., 1999. *Regeringens proposition 1998/99:114. Kulturarv, kulturmiljöer och kulturföremål*. Stockholm.

de los Reyes, P. & Kamali, M., 2005. (red.). *Bortom vi och dom. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. SOU 2005:41. Stockholm.

Skalin, J. & Söder, B., 2010. *Motion till Riksdagen 2010/11:Kr320. Utgiftsområde 17, Kultur, medier, trossamfund och fritid*. Stockholm.

SOU 1995:84. *Kulturpolitikens inriktning. Slutbetänkande*. Stockholm.

Sverigedemokraterna 2010. *99 förslag för ett bättre Sverige. Sverigedemokraternas kontrakt med väljarna 2010-2014*. Stockholm.

Welinder, S., 2003. *Min svenska arkeologihistoria. Ett ekonomiskt och socialt perspektiv på 1900-talet*. Lund.

Alexander Gill

Brännkyrkagatan 42

SE-118 22 Stockholm

alex.gill@bredband.net

Medieval Reindeer Drives at Sumtangen, Hardangervidda: Two Interpretations

At a handful of the lakes on the rugged northernmost parts of the mountain plateau Hardangervidda in Norway are found remnants of large, solidly built stone huts surrounded by layers of reindeer bones and antlers. The best known of these are two at Sumtangen, a spit of land on Lake Finnsberg. The hut floors measure 4 by 6 metres. These were the first Hardangervidda huts that came to the knowledge of antiquarians, in 1838. Ever since, more or less fanciful hypotheses have been presented as to when and by whom the huts had been used, and how the hunting had been carried out. Only with Johannes Bøe's excavations

in 1939-40 was it established that the huts most probably date back to the Early Middle Ages, 1050-1350 (Bøe 1942, p. 32). Roughly thirty years later this was confirmed by radiocarbon dates on bones from the middens (Blehr 1973, p. 106). As to how the hunt was carried out, Hjalmar Negaard's assumption (1911, pp. 63-64) that it was done in the same manner as known from the circumpolar area has been confirmed. That is, the reindeer were scared with the aid of strategically placed cairns and poles and thereby driven into lakes, where they were outmanoeuvred and killed by hunters in boats (Blehr 1973; 1982; 1987; 1990;